

УДК 336.2

Ясенова І.Б.
кандидат економічних наук,
старший викладач

Одеського національного політехнічного університету

ПОДАТКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

TAX POTENTIAL OF THE REGION IN CONDITIONS OF INNOVATION DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

Розглянуто основні фактори зростання податкового потенціалу регіону, проведено аналіз використання податкових повноважень державними органами влади в Україні, який показав, що у регіоні проводиться активна податкова політика з побудови сприятливого інвестиційного клімату, стимулювання розвитку реального сектора економіки, всебічної державної підтримки підприємств агропромислового комплексу, суспільно-соціальної підтримки населення, тобто політика сприяння умовам рентабельної роботи, укріплення фінансово-економічного стану організацій та підвищення доходів населення – основного джерела зростання податкового потенціалу.

Ключові слова: податок, потенціал, регіон, пільга, дохід, політика, населення, система.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены основные факторы роста налогового потенциала региона, проведен анализ использования налоговых полномочий, предоставленных органам власти Украине, который показал, что в регионе проводится активная налоговая региональная политика по созданию благоприятного инвестиционного климата, стимулированию развития реального сектора экономики, всесторонней государственной поддержке населения, т.е. политика, способствующая созданию условий рентабельной работы, укреплению финансово-экономического положения организаций и повышению доходов населения – основного источника роста налогового потенциала.

Ключевые слова: налог, потенциал, регион, льгота, доход, политика, население, система.

ANNOTATION

This article is devoted to the main features of taxable capacity growth of the region and to the analysis of the usage of tax authorities provided to the state bodies in Ukraine, which showed that active regional tax policy on creation of the propitious investment climate, stimulation of actual economics sector development, total state support of agricultural complexes, social support of the population is conducted in region, i.e. the policy contributing to development of profitable work conditions, consolidation of financial and economical position of organizations and increasing incomes of population – the main source of taxable capacity growth.

Keywords: tax, capacity, region, exemption, income, politics, population system.

Постановка проблеми. Основною ланкою економічного механізму саморозвитку території (регіону, району, міста) повинні стати важелі і стимули, які сприяють зростанню доходів всіх суб'єктів господарської діяльності (підприємств, індивідуальних підприємців, домашніх господарств), забезпечують розширення податкової бази, а також більш ефективну віддачу від експлуатації природних ресурсів, в першу чергу землі [6, с. 17].

У зв'язку з цим ще більшого значення набуває потреба в обґрунтуванні ролі податкового по-

тенціалу регіону в умовах інноваційного розвитку країни. Податковий потенціал можна розглядати як об'єкт планового управління, яке здійснюється через податкову політику, що сприяє стимулюванню інвестиційної та підприємницької активності, розвитку виробництва, розширенню сфери надання послуг для населення як основи для отримання в майбутньому власних доходів [1].

Оптимально побудована податкова система повинна, з одного боку, забезпечувати фінансовими ресурсами потреби держави, з іншого – не тільки не знижувати стимули платника податків до підприємницької діяльності, а й зобов'язувати його до постійного пошуку шляхів підвищення ефективності господарювання, тим самим зростанню податкового потенціалу.

Аналіз досліджень і публікацій. Актуальність питання визначення ролі податкового потенціалу регіонів України підтверджується працями багатьох відомих вітчизняних учених. Дослідженням сутності податкового потенціалу регіону займалися такі вчені, як Ю.В. Бережна [1], В. Вишневський, А. Веткин [2], О.С. Галушко [3], І.А. Кабакова [4], Я.В. Калустян [5], С.Ю. Колодій [6], О.М. Любченко [7], А.М. Соколовська [8], Л.Л. Тарангул [8], Л.С. Шаховская, Е.Г. Попкова, Л.І. Гущина та ін. Згаданими науковцями зроблено значний внесок в аналіз взаємозв'язків між оподаткуванням та соціально-економічним розвитком регіону через дослідження податкового потенціалу.

Проте, незважаючи на вагомий здобутки цих та інших вчених, у науковій літературі продовжують залишатися дискусійними підходи до визначення податкового потенціалу, недостатньо уваги приділяється виявленню його структури, складових та взаємозв'язків між ними. У процесі розвитку вітчизняної податкової системи з'являються нові податки, механізми, форми та методи їх сплати. Саме тому відкритим залишається питання щодо дослідження методологічних аспектів податкового потенціалу регіону в умовах інноваційної економіки як один із чинників стимулювання економічного розвитку країни.

Мега статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності податкового потенціалу регіону, визначенні факторів впливу на його величину в умовах інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодо визначення сутності податкового потенціалу, факторів формування та критеріїв його оцінки, на сьогодні ще не існує однозначної думки. У світовій практиці під податковим потенціалом прийнято розуміти «потенційний бюджетний дохід на душу населення, який може бути отриманий органами влади за фінансовий рік, при застосуванні єдиних на всій території країни умов оподаткування» [2].

На основі вищевикладеного визначимо цілі формування системи управління податковим потенціалом регіону – стимулювання розвитку реального сектора економіки, у тому числі створення умов для розвитку і зміцнення малого бізнесу (в економічно розвинених країнах податкові доходи від малого бізнесу складають 40% доходів бюджетів).

Сформулюємо завдання системи управління податковим потенціалом регіону:

1) поліпшення використаних в регіоні механізмів стимулюючого впливу на підвищення ефективності господарювання, адекватного розширення податкової бази;

2) оптимальне співвідношення регулюючої та фіскальної функції податків (в межах повноважень органів влади відповідних рівнів);

3) ефективне використання можливостей чинного податкового законодавства з метою максимального збільшення податкового потенціалу регіону на основі системного аналізу механізму дії регіональних і місцевих податків.

Розвиток податкового потенціалу регіону передбачає максимальне з точки зору економічного зростання використання всіх власних ресурсів і можливостей, тобто тих об'єктів управління податковим потенціалом, від яких формуються податкові доходи регіону: добробут і доходи населення; рентабельність господарюючих суб'єктів. При цьому фізичні особи, підприємці, юридичні особи виступають як суб'єкти оподаткування [8].

Джерелами формування податкового потенціалу виступають потенційні податкові фінансові ресурси, можливості платників податків, ресурси бази оподаткування, тобто податкові бази та ставки [1].

Структура податкового потенціалу є досить розгалуженою та включає три основні складові: реалізовану, нереалізовану та прогнозу. Найпростішим шляхом розширення реалізованої складової виступає збільшення ставок оподаткування.

Друга, нереалізована складова, має великі резерви розширення за рахунок податкового боргу, податкових пільг та тіньової економіки. Третя, прогнозована складова податкового потенціалу передбачає можливості розширення його обсягів за рахунок економічного зростання і приросту ВВП, тобто за рахунок розширеного відтворення на старих і створення нових підприємств, видів економічної діяльності тощо [5].

Розв'язання найважливіших завдань із забезпечення росту податкових надходжень потребує розробки науково-методологічного підходу до кількісної оцінки податкового потенціалу окремого регіону. Оскільки податковий потенціал визначає майбутні податкові надходження, за допомогою його оцінки можуть бути вирішені такі проблеми, як планування доходів бюджетів і прогнозування фінансового становища регіону.

Одиницею виміру податкового потенціалу, яка використовується в практиці бюджетного регулювання, є податкові збори на душу населення, або податковий потенціал на душу населення. У практиці розвинутих іноземних країн показник податкового потенціалу розраховується по-іншому. В умовах існування розмежованих податкових систем центрального уряду і органів місцевого самоврядування розраховується показник податкового потенціалу територіального колективу. Він відображає сукупні податкові надходження до бюджету відповідного органу місцевого самоврядування.

Загалом, методи оцінки податкового потенціалу регіону, що використовуються в міжнародній практиці базуються на показниках обсягу податкових надходжень, що були фактично зібрані в регіоні за певний період, сукупних оподатковуваних ресурсів, валовому регіональному продукті та середньодушових доходах населення [6].

Кожен із цих методів може бути використаний для оцінки податкового потенціалу на певний момент часу, деякі з них, шляхом використання додаткових механізмів розрахунку – на перспективу [7].

При розробці системної моделі визначення потенціалу території з метою застосування її до дослідження соціально-економічного потенціалу регіону необхідно враховувати наступні основні аспекти аналізу в рамках системного підходу [7]:

1) елементний аспект – виявлення складу потенціалу; види потенціалів; диференційовані характеристики потенціалів; спільність і потужність потенціалів;

2) структурний аспект – встановлення структурних характеристик системи потенціалів: типи зв'язків, кількісні та якісні взаємозалежності;

3) функціональний аспект – встановлення і взаємодія між потенціалами, виявлення функцій потенціалів в системі територіального розвитку; порівняння функцій з метою визначення подібностей і відмінностей; виявлення функціональної структури територіального потенціалу;

4) інтегративний аспект – з'ясування протиріч в системі потенціалів, шляхів і способів вирішення знайдених протиріч; визначення ієрархії потенціалів в залежності від значимості для сталого розвитку координаційних зв'язків системи потенціалів з зовнішнім по відношенню до території середовищем; визначення тісноти даних зв'язків;

5) історичний аспект – розгляд потенціалів території крізь призму їх історичного розвитку; виявлення етапів у формуванні та розвитку потенціалів; порівняння виявлених тенденцій з загальноукраїнськими особливостями розвитку.

Необхідно враховувати і вплив природно-кліматичних умов, чисельність населення регіону, структуру економіки регіону, рівень платоспроможності господарюючих суб'єктів, населення регіону і т. д. Істотну роль також відіграють стан і стабільність бухгалтерської звітності, терміни її подання та простота формування.

Серед першочергових проблем, пов'язаних з організацією аналітичних робіт у сфері оцінки та аналізу потенціалу розвитку регіону, слід вказати необхідність його структуризації. У цьому плані ми вважаємо за доцільне підхід, який розглядає систему потенціалів розвитку регіону у вигляді трьох блоків.

Перший блок – матеріально-технічний, тобто блок базових ресурсних потенціалів території.

Другий блок – фінансово-економічний, об'єднує локальні потенціали, які покликані сприяти реалізації базових ресурсних потенціалів.

Третій блок – інноваційно-інституційний. Це блок потенціалів готовності регіону до соціально-економічних перетворень. Цей блок, по суті, є активною частиною потенціалу розвитку регіону, який створює умови для розширеного відтворення, здатний забезпечувати подальший розвиток матеріально-технічної і фінансово-економічної складових. Забезпечення узгодженого функціонування цих структур досягається завдяки системі управління відтворювальними процесами, забезпечуючи нормальний перебіг розширеного відтворення, що дає можливість запобігати, пом'якшувати негативні явища або посилювати позитивні.

Визначимо основні чинники нарощування податкового потенціалу регіону:

- посилення інформаційно-роз'яснювальної роботи з платниками податків як застави достовірного і повного формування податкової бази податків і забезпечення їх збирання;

- поліпшення збирання податків, у тому числі за рахунок поліпшення податкового адміністрування, особливо контрольної діяльності фіскальних органів, а також активного розвитку таких перспективних напрямів податкового адміністрування, як податковий аудит і досудовий розгляд спорів;

- оздоровлення економіки підприємств-платників податків, стабілізація їх фінансового стану;

- створення умов для розвитку і зміцнення малого бізнесу, що можливо при адміністративній, фінансовій та інформаційній підтримці малих підприємств, розвитку підприємств, що займаються науково-інноваційною діяльністю, посилення кредитно фінансової підтримки підприємств (наприклад, надання компенсації за

рахунок бюджетних коштів процентних ставок за кредитами для працюючих в пріоритетному напрямі малих підприємств), реалізації спеціальних регіональних програм;

- розвиток регіонального фондового ринку, елементом якого виступає ринок цінних паперів. Розвиток торгівлі цінними паперами має і суто фіскальний характер у вигляді податків з доходів від операцій з цінними паперами;

- вдосконалення орендних відносин. Реалізація завдання пов'язана з максимальним залученням до оренди відносини об'єктів нежитлового фонду, що знаходяться в регіональній власності, вдосконаленням методики визначення орендної плати, створенням єдиного реєстру орендарів землі на території регіону, а також надійної правової системи регулювання земельних відносин;

- розвиток інвестиційного та інноваційного потенціалу регіону що досягається комплексом рішень: державна підтримка інвесторів і стабілізація умов їх діяльності; оптимізація системи оподаткування як реальної основи для зростання реальних виробничих інвестицій; стимулювання залучень інвестицій в регіон, в тому числі залучення в реальний сектор економіки коштів таких інституційних інвесторів, як державний і недержавні пенсійні фонди, страхові компанії; розвиток мережі іпотечного кредитування; стимулювання інвестиційної спрямованості діяльності комерційних банків; стимулювання залучення коштів населення на фондовий ринок.

Податкові повноваження з податку на майно не тільки дають можливість органам влади регіонів України безпосередньо впливати на обсяг податкових надходжень, шляхом встановлення податкових ставок і надання податкових звільнень, але і побічно через проведення певної економічної політики, спрямованої на залучення інвестицій і стимулювання зростання виробництва в тій чи іншій галузі [4].

Для нарощування податкової бази та збільшення надходжень до регіонального бюджету податку на майно організацій необхідно продовжувати підтримку інвестиційної та інноваційної діяльності переважно у формі субсидування процентних ставок і розвитку лізингу. В результаті такої державної підтримки зростає частка введення нових основних фондів, одночасно збільшуються обсяги виробництва прибуток заробітна плата, з'являються нові робочі місця.

Значний перелік пільг по регіональних податків, встановлений Податковим кодексом України, і дефіцит регіонального бюджету Одеської області суттєво обмежують можливості регіональної податкової політики. Проте, як показав аналіз податкових повноважень державних органів влади, в Одеській області проводиться активна податкова регіональна політика щодо створення сприятливого інвестиційного клімату в регіоні, стимулювання розвитку реального сектора економіки, всебічної державної підтримки підприємств агропромис-

лового комплексу, суспільно-соціальної підтримки населення, тобто політика, що сприяє створенню умов рентабельної роботи, зміцненню фінансово-економічного стану організацій та підвищенню доходів населення – основного джерела зростання податкового потенціалу. Основними умовами встановлення податкових пільг є залучення інвестицій в реальний сектор економіки, розвиток податкового потенціалу, створення нових робочих місць, розвиток інженерної, транспортної та соціальної інфраструктури та підвищення життєвого рівня населення Одеської області.

На наш погляд, збільшення податкових доходів в регіональний бюджет може здійснюватися за двома основними напрямками:

- інтенсивного, за рахунок розвитку бізнесу в регіоні, шляхом створення умов для розширення бізнесу: підготовка територій для нового будівництва, створення виробничої та соціальної інфраструктури (будівництво доріг, ліній електропередач, підготовка кадрів, поліпшення медичного обслуговування), зниження бюрократичних перешкод для отримання необхідних погоджень, надання гарантій для отримання кредитів, надання інвестиційного податкового кредиту тощо. Доходи бюджету безпосередньо залежать від величини прибутку, одержуваної бізнесом, і вартості його майна. Саме бізнес створює додаткові робочі місця, тим самим сприяє збільшенню надходжень до бюджету податку на доходи фізичних осіб. Менеджмент підприємств повинен забезпечувати належний режим економії, розширювати ринки збуту для своєї продукції, домагаючись повного завантаження виробничих потужностей;

- екстенсивному, тобто за рахунок розширення податкових баз, ставок, в також за рахунок залучення в регіон великих компаній з інших регіонів, шляхом створення найбільш сприятливих умов для їх діяльності в регіоні.

Потенціал розвитку регіону відіграє важливу роль у вирішенні конкретних технічних, економічних та соціальних завдань. Але сам по собі сучасний потенціал розвитку не може гарантувати досягнення реального ефекту від науково-технічної діяльності, який залежить від зовнішніх чинників, що знаходяться поза сферою її діяльності. Обмеження масштабів реалізації нововведень науки і техніки може бути пов'язано з неготовністю інноваційного та виробничого потенціалів або окремих їх складових ефективно і своєчасно реалізувати можливості, надані потенціалом розвитку. Таким чином, стає можливою переорієнтація регіонів у розвитку інновацій на нові цілі. У таких випадках керівництву, що приймає рішення, важливо знати, наскільки відповідають кількісні та якісні характеристики потенціалу кожного регіону тим чи іншим цілям. Іншими словами,

оцінити рівень їх готовності до досягнення різних цілей.

Висновки. Удосконалення податкової системи – це шлях до збільшення податкового потенціалу території, ефективності його використання шляхом переведення його розвитку з екстенсивного шляху на інтенсивний. Зміна податкового потенціалу території тільки тоді дасть стійке зростання, коли вплив на нього буде розглядатися як у стратегічному, так і у тактичному плані. Законодавчо оформлене розширення бази оподаткування шляхом введення нових податків, підвищення їх ставок посилить податковий тягар і тимчасово збільшить надходження податкових платежів, проте надасть деструктивний вплив на рівень виробництва, що призведе до звуження оподаткованої бази. Тому формулювання завдання збільшення податкового потенціалу території шляхом вдосконалення податкової системи не означає одномоментного його розширення, а має на увазі якісну зміну.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бережная Ю.В. Определение уровня налоговой нагрузки на экономику Украины в рамках бюджетно-налоговой политики государства / Ю.В. Бережная // *Управління розвитком*. – 2010. – № 4(80). – С. 118-120.
2. Вишневецкий В., Веткин А. Уклонение от уплаты налогов: моделирование выбора и действий экономического субъекта // *Економіка України*, 2004. – № 1.
3. Галушко О.С. Формування державного та місцевих бюджетів в умовах трансформації економіки / О.С. Галушко // *Фінанси України*. – 2008. – № 5. – С. 50-57.
4. Кабакова І.А. Оцінка податкового потенціалу в Україні / І.А. Кабакова // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2006. – № 2. – С. 25-28.
5. Калустян Я.В. Теоретичні підходи до визначення податкового потенціалу регіону [Електронний ресурс] / Я.В. Калустян. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/EkBud/2011_3/st-05.pdf.
6. Колодій С.Ю. Децентралізація бюджетної системи та економічне зростання / С.Ю. Колодій // *Фінанси України*. – 2009. – № 3. – С. 63-69.
7. Любченко О.М. Удосконалення концепції управління господарськими зв'язками в регіоні при формуванні розвитку єдиного економічного простору / О.М. Любченко // *Коммунальное хозяйство городов : сб. науч. работ.* – К. : Техніка, 2008. – С. 71-78.
8. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія та практика становлення. – К. : Знання Пресс, 2004.
9. Тарангул Л.Л. Методологічні засади податкового планування у розрізі регіонів / Л.Л. Тарангул, І.О. Горленко, Т.О. Скоромцова // *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. – 2009. – № 3(46). – С. 85-91.
10. Шаховская Л.С., Попкова Е.Г., Гуцина Е.Г. и др. Теория и методология исследования социально-экономического потенциала Волгограда. – Волгоград : ВолгГТУ, 2002. – 166 с.